

ФУНКЦИИ НА УЧИТЕЛЯ ПО БЪЛГАРСКИ ЕЗИК И ЛИТЕРАТУРА ПРИ РАБОТА В МУЛТИКУЛТУРНА СРЕДА

**Проф. д-р Снежанка Добрева,
Юлиян Асенов**

Шуменски университет „Епископ Константин Преславски“

Резюме. Статията разглежда особеностите на мултикултурната среда през призмата на функциите на съвременния учител по български език и литература. Представени са резултати от анкетно проучване сред 220 педагогически специалисти (от които 88 – учители по български език и литература). Статията е част от по-голямо изследване, насочено към социализацията на учениците билингви и функциите на учителя по български език и литература и другите педагогически специалисти в дейността им по адаптация и мотивация на учениците за активно и ангажирано участие в учебния процес, за развитие на техните комуникативни компетенции и за придобиване на умения за сътрудничество и взаимопомощ. Засегнати са взаимоотношенията с родителите и тяхното отношение и активност в социалната интеграция на децата им. Направени са изводи за непрекъснато усъвършенстване уменията на педагогическите специалисти за създаване на приобщаваща образователна среда, която отговаря на индивидуалните потребности на всеки ученик, провокира интерес и променя нагласите.

Ключови думи: мултикултурна среда; функции на педагогическите специалисти; сътрудничество; умения и нагласи

Глобализацията създава възможности за културни взаимовръзки между отделните страни в Европа и света, мобилност на граждани, включително на ученици. Културно-образователната среда в българското училище е разнообразна не само поради наличието на обучаващи се от различни етноси, населяващи страната ни, но и заради мигрантска вълна от Украйна, Сирия и други държави и възможностите за свободно пътуване, работа и усядане.

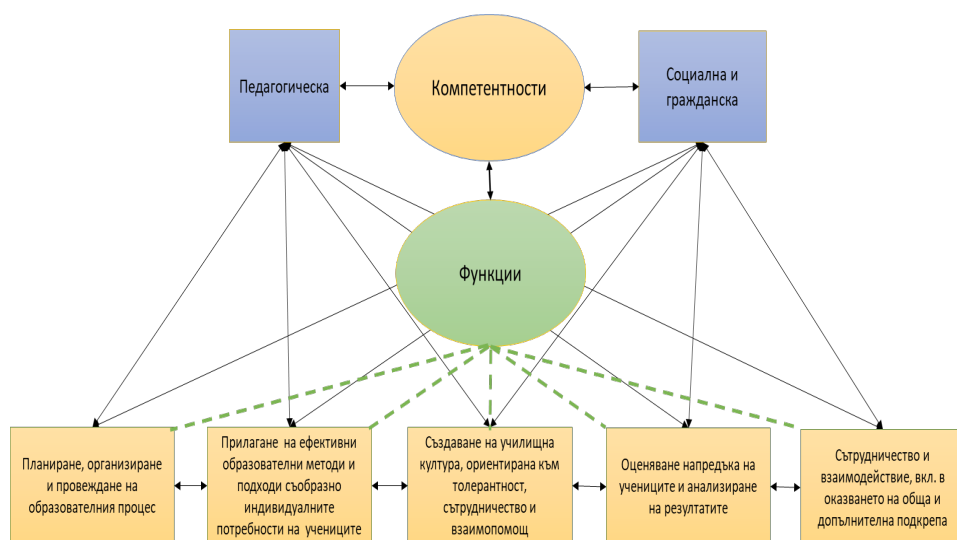
Все повече българските училища се превръщат в мултинационални институции, а това налага учителите да развиват нови и различни компетентности, да прилагат модели на преподаване, създаващи приобщаваща

и толерантна среда, която отговаря на индивидуалните потребности на всеки от учениците. Разширяващата се културно-образователна среда изисква учителите да променят себе си и учебната среда, създавайки нагласи за работа с различни култури и прилагайки технологии на преподаване и интеркултурни образователни програми, които удовлетворяват нуждите на учениците и родителите в мултикултурната среда и едновременно с това създават общност.

Р. Неминска, продължавайки дискусията на В. Гюрова – защо само педагогическа компетентност не е достатъчна за учителя на XXI век, прави заключения, че професията учител е най-интензивно развиващата се, пред която винаги има предизвикателства, свързани с различните аспекти на развиващото се глобално и информационно общество (Neminska 2019). Част от тези предизвикателства са и уменията на учителя да работи в мултикултурна среда, от които зависи социалното включване на деца от различен етнически и национален произход. Учителската професия принадлежи към професиите, стимулиращи промяната на личностно ниво, реализиращи се чрез активно междуличностно взаимодействие, при което се осъществява обмен на социален опит и общочовешки ценности. Тази професия е уникална с това, че променя личността на обучаемия. В този смисъл, за да формира интеркултурна компетентност у учениците, самият учител би следвало да притежава и надгражда интеркултурни знания и умения, за да бъде максимално ефективен в подкрепата на учениците от различни етноси и националности, които не владеят български език или имат трудности с обучението поради недостатъчно владение на езика. Едно от важните личностни качества на учителя, наред с професионалните знания и умения, е емоционалната му интелигентност, която определя чувствителността му към специфичните характеристики на различието и многообразието и елементите на мултикултурната среда. Учителите, работещи в мултикултурна среда, както и останалите учители е необходимо да могат успешно да разрешават конфликти и да провеждат социален анализ и анализ на напредъка на всеки ученик, за да планират следващи стъпки в развитието на обучаемите.

В държавния образователен стандарт за статута и професионалното развитие на учителите, директорите и другите педагогически специалисти са определени функциите на длъжността „учител“, които включват планиране и организиране на дейността в класната стая, използване на дигитални технологии и иновативни методи на преподаване, оценяване и анализ на напредъка на учениците, сътрудничество с останалите участници в образователния процес и със заинтересовани страни, осигуряване на обща и допълнителна подкрепа, кариерно ориентиране и консултиране на учениците, разработване и изпълнение на проекти и програми, участие

в професионална мобилност и професионални общности, разработване и изпълнение на стратегически документи, свързани с дейността на институцията, и др., включително създаване на училищна култура, ориентирана към толерантност, сътрудничество и взаимопомощ, която е пряко свързана с работата в мултикултурна среда, но и е насочена към развиване на интеркултурни компетентности на учениците¹. Те се намират във връзка с компетентностите, които трябва да притежава всеки учител за ефективно изпълнение на задълженията си, определени в същия държавен образователен стандарт (фигура 1).

Фигура 1. Взаимовръзка между функции и компетентности на учителя

Педагогическата компетентност е свързана с всички функции на учителя и изисква той да има добра предварителна подготовка (педагогическа, психологическа, методическа, специалнопредметна, да познава възможностите на дигиталните технологии; да разбира и разграничава иновативни образователни технологии, техники и методи за преподаване и оценяване; да познава когнитивното, емоционалното и физическото развитие на отделните ученици и да ориентира обучението в зависимост от индивидуалните им потребности; да прилага методи за работа в мултикултурна среда, включително за развиване на комуникативни умения, критично и конструктивно мислене и т.н.); да планира урока, съобразявайки се с потребностите на всеки ученик; да дефинира ясни образователни цели, да планира техники за учене и мотивиране на учениците, за реализиране на вътрешнопредметни и

междупредметни връзки и да прогнозира очакваните резултати; да организира и управлява образователния процес, като осигурява позитивна образователна среда, да създава възможности за превръщането на знанията в умения, да използва иновативни методи, включително за създаване на нагласи и мотивация за успех у учениците; да оценява и насърчава напредъка на обучаемите, като целенасочено предоставя обратна връзка; да работи с различни групи в класа, като притежава умения на организатор и ръководител, за сътрудничество, предотвратяване на конфликти и др. Социалната и гражданската компетентност на учителя предполага притежаване на умения за работа в екип с колеги, родители, сътрудници, за идентифициране на собствени потребности от продължаваща квалификация, за определяне и постигане на цели, ориентирани към непрекъснато професионално развитие. Посочените необходими компетентности се отнасят до всички учители, но учителят по български език и литература, работещ с ученици билингви, т.е. в двуезична среда, като комуникатор и транслатор на мултикултурността, би трябвало при планирането и изпълнението на своята дейност да предвижда ефективни методи и технологии за развиване на комуникационни умения у учениците, за възпитание в ценности, в толерантност към различието и да подпомага опознаването на културата, езика, традициите и нравите на учениците според вида на културата, чиито представители са те.

В литературата и публикациите на различни автори във висока степен се застъпва ролята на межкултурната комуникация, интегрираща езикови и културни знания, необходими за адаптацията на учениците. А. Рубцова представя изследване, което доказва ефективността на социолингвистичните иновации в образованието като инструмент за разрешаване на межкултурни комуникационни проблеми, включително при процеса на социална и психологическа адаптация на ученици (Rubtsova 2019). Възможности за межкултурно общуване създават мрежите за учене и комуникация, като според М. Liaw общуването е значим фактор в образователния процес и може да се подобри, ако внимателно се проектират дейности за учениците, които да се изпълняват в отворена социална дигитална среда извън обстановката на класната стая (Liaw 2019). Днешното общество се характеризира с етническо и културно многообразие в повечето страни по света, което изисква и налага межкултурно образование, насърчаващо равните възможности за предотвратяване на социалното изключване. В този процес значима роля имат не само педагогическите специалисти, но и помощник-учителите и межкултурните (здравни и образователни) медиатори (Salgado-Orellana 2019). Често се прави паралел между интеркултурното образование и образованието на деца и ученици със специални образователни потребности. Сходството е в това, че подкрепата предотвратява социалното изключване и неравния достъп до образование, но методите и подходите за обучение и възпитание са различни.

В държавния образователен стандарт за гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование последното се определя като насочено към усвояване на знания за различни измерения на културните идентичности и за основни характеристики на интеркултурните отношения, като формиращо позитивно отношение към разнообразието във всички области на човешкия живот, както и умения и нагласи за конструктивни взаимодействия в мултикултурна среда². Институционалните политики за приобщаващо образование и образователни интервенции по межкултурен и устойчив начин изграждат и поддържат демократична училищна организационна култура, която насърчава спазването на споделени правила, процедури, традиции и колективни ценности. Прилагането им изисква специфични компетентности и функции на учителите. Те са призвани както да развиват интеркултурни умения у всички ученици и да осигуряват толерантна среда, в която те приемат различието, проявяват емпатия и взаимопомощ, имат желание за доброволчество и т.н., така и да работят с ученици от различни етноси и националности и да им оказват подкрепа в процеса на обучение, включително за преодоляване на обучителни трудности и за усвояване на книжовен български език.

Тъй като се засяга проблематика, свързана с интеркултурната и мултикултурната среда и съответно мулти- и интеркултурното образование, с мулти- и интеркултурализма, целесъобразно е да се сравнят и разграничат тези понятия. Интеркултурното образование е динамично, основаващо се на подкрепа и интеракции между учителите и учениците, а мултикултурното често се приема за статично, което не предоставя възможности за взаимодействие, подкрепа и развитие на децата и учениците от различните националности, социални, религиозни или етнически групи. Интеркултурността се определя за по-комплексно понятие, характеризиращо съвременното общество; основана е на взаимно уважение и толерантност, които са основата на глобалното общество. Това обаче не изключва мултикултурната среда като признак на съжителството на субекти и носители на различни култури. Мултикултурната среда е исторически променлива и влияе на мисленето както на педагогическите специалисти и учениците, така и на обществото. Педагогическият ѝ нюанс включва интеркултурността и други понятия, като етническа мултикултурност, национална мултикултурност, религиозна мултикултурност и т.н., и предполага специфично управление на образователната организация, отличаващо се от управлението на институции с монокултурна среда, която се среща все по-рядко в училищата и детските градини. Предвид факта, че всяко общество е съставено от индивиди и групи с различни култури, мултикултурализмът може да се определи като идейната основа на интеркултурното образование.

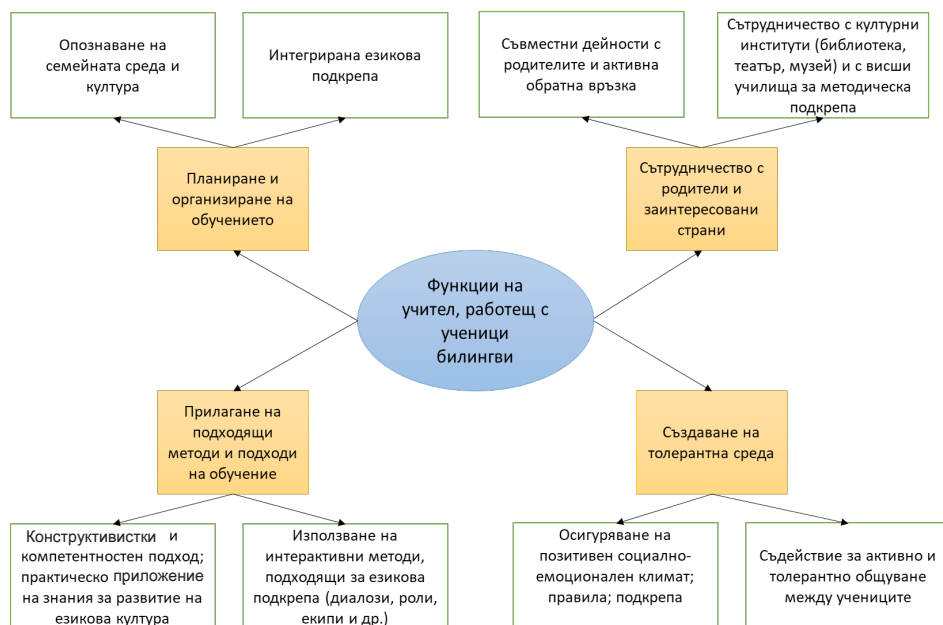
За постигане на оптимални резултати в езиковата социализация на учениците билингви, които се обучават в двуезична среда, основна е ролята на

учителя по български език и литература. Останалите педагогически специалисти също трябва да съдействат в този процес, тъй като е необходимо учениците да усвоят нормите на българския книжовен език не само в часовете по български език, но и в часовете по останалите общообразователни предмети, както е регламентирано в държавния образователен стандарт. Според чл. 3 и чл. 5 от Наредбата за усвояването на българския книжовен език официалният език в системата на предучилищното и училищното образование е българският, а усвояването на българския книжовен език е задължително за всички деца и ученици, които се обучават в системата на предучилищното и училищното образование³. Функциите на учителя по български език и литература в контекста на усвояването на българския книжовен език от децата и учениците, включително двуезичните, се изразява, от една страна, в спазване на книжовните езикови норми в процеса на общуване с децата, учениците, родителите и т.н., а от друга – в подпомагане на децата и учениците да овладеят и прилагат компетентности, определени с държавните образователни стандарти за предучилищното образование по образователно направление „Български език и литература“, за общообразователната подготовка като очаквани резултати от обучението в края на отделните етапи и степени и в учебните програми по предмета „Български език и литература“, спазване на книжовните езикови норми в учебните часове по всички учебни предмети и в останалите дейности в институцията и др. Основно учителят по български език е призван да научи децата билингви на устен и писмен книжовен български, тъй като те много често имат ограничен лексикален запас, но за развитие на комуникативните способности полезни могат да са и останалите педагогически специалисти.

Въз основа на проучените източници и изискванията на държавния стандарт за статута и професионалното развитие на учителите, директорите и другите педагогически специалисти функциите на учителя, който работи в мултикултурна образователна среда, могат да се конкретизират и обяснят. Това може да бъде направено въз основа на частен случай на интеркултурната образователна среда, а именно – работата с ученици билингви. Това са деца, в чиито семейства е възможно да се говорят два различни езика или езикът в семейството да се различава от официалния език на държавата, в която учениците се обучават. Независимо какъв е случаят, за децата, учещи в училищата в нашата страна, българският език се явява като вид чужд език и те имат необходимост от интегрирана езикова подкрепа в учебните часове, в дейностите по самоподготовка, дейностите по интереси и други форми на обучение и възпитание. Освен подкрепа за учениците необходима е и подкрепа за учителите в опознаване на социокултурните традиции на етносите, към които принадлежат учениците билингви, и намирането на най-подходящи форми и методи на преподаване и оказване на помощ при насочване към стратегии

за развитие на толерантност и приемане на различията. При планирането на учебните часове, включително час на класа и извънкласните дейности, е необходимо да се предвиждат както дейности за езикова подкрепа на учениците билингви, така и дейности за формиране на умения за толерантност към различия; да се усвояват форми на сътрудничество с родителите и семейството за преодоляване на езиковата бариера и приобщаването на децата им към ученето и образователната среда. Методите на обучение би следвало да са конструктивистки ориентирани, за да могат учениците активно да изграждат езикова компетентност, а не пасивно да участват в процеса. Подходящи са интерактивни методи като дидактически и ролеви игри, прилагане на информационни и комуникационни технологии, които активизират мисленето и въображението на учениците и ги поставят в активна позиция за изучаване на българския език. Заедно с това е необходимо да се познават социокултурните традиции на етносите, към които принадлежат учениците билингви, и нагласите на родителите им към образованието, за да се планират адекватни мерки за социализация и ефективни методи за обучение. Опознаването на семейната среда е важно, за да се организират най-подходящите за учениците билингви дейности и взаимодействия през призмата на културата и традициите на конкретния етнос или националност, както и да се създадат възможно най-добрите условия за междуличностно общуване между тях и с останалите ученици в класа. Създадените подходящи условия за обучение, възпитание и социализация на учениците билингви, както и за интеркултурен диалог също се отнасят към предварително планираните дейности за целенасочено обучение. Допълнителната подкрепа на ученици, които не владеят български език, е невъзможна без активното участие на родителите в процеса. Наложително е да са ангажирани с образованието на децата си и да съдействат на учителите в мотивирането на учениците за активно учене, включително за овладяването на българския език. Роля в този процес имат сътрудническите отношения на учителите с културни институти, от които най-подходящи са библиотека, музей, театър и др., както и с висши училища, осигуряващи педагогическа подготовка, за оказване на методическа подкрепа и осъществяване на подходящи квалификационни дейности. Създадената толерантна среда за общуване и подходящите и съобразени със специфичните особености на обучаващите се условия за обучение и взаимодействие, както и сътрудничеството със семейството предоставят добра възможност за изграждане на училищна култура, ориентирана към толерантност, сътрудничество и подкрепа на личностното развитие на учениците.

Обобщено основните функции на учителя, работещ с деца билингви, са представени на фигура 2.

Фигура 2. Основни функции на учителя, работещ с ученици билингви

В контекста на функциите на педагогическия специалист в мултикултурна образователна среда в по-нататъшното изложение се представя част от изследване сред 220 учители (88 от които преподаватели по български език и литература), засягащо някои аспекти от работата на учителите с ученици билингви – познаване на социокултурните традиции на етносите и създадените условия за комуникация между учениците. Отговорите на анкетираните в групата на преподавателите по български език и литература не се отличават със съществени различия или специфика, затова мненията на всички респонденти са коментирани в единство, съобразно изведените анкетни критерии/въпроси. Скалата към зададените въпроси в анкетата е еднополюсна, включваща категоричен положителен и отрицателен отговор и един, който показва средна степен на изпълнение.

По-голямата част от учителите познават социокултурните традиции на етносите, към които принадлежат учениците билингви, които обучават, в по-ниска степен – нагласите на родителите и семействата към образованието, а в още по-ниска степен използват тази информация при планиране на обучението (диаграма 1).

Диаграма 1. Взаимодействие на изследваните лица с учениците билингви и родителите им въз основа на познаване на бита и отношението на семействата към образованието

Макар резултатите да са ориентирани в положителната част на скалата, личи една обща за българското образование тенденция – налична е информация, но тя не се използва за планиране на мерки за подобряване на резултатите на учениците и за планиране на цели според спецификата на конкретната образователна институция или за планиране и реализиране на квалификационни курсове според потребностите на педагогическите специалисти и т.н. С други думи, необходимо е да се извлича информация и тя да се обобщава и анализира с цел по-нататъшно планиране и реализиране на дейности и задачи, които да подпомогнат както развитието на учениците и формирането на необходимите им компетентности, включително езикови, така и развитието на училището като лидерска и сътрудническа организация. Едни от най-важните взаимодействия са тези между участниците в образователния процес, но важна роля играят и външните сътруднически отношения с различни заинтересовани страни.

Партньорството на педагогическите специалисти със семейството, основано на взаимно разбиране и приемане, е важно за качеството на образователния процес във всяко училище; от особено значение е при развиването на езиковите компетентности на учениците билингви. В случая предоставянето

на информация от родителите, участието им в подготовката на домашни задания и подкрепа на ученето въкъси са може би едни от най-значимите дейности, с които семействата могат да окажат съдействие при усвояването на книжовния български език от децата им и цялостния процес на обучение. Ангажиранияте родители предават положителни нагласи и послания и на децата си, но учителят е този, който трябва да приобщи семействата към училищния живот и да улесни процеса на адаптация, социализация и обучение. Доброто партньорство е част от планирането на дидактическата дейност на педагогическия специалист. Част от осъществяването на ефективно взаимодействие е и познаването на бита и семейните ценности, обичаи и традиции. Изследваните лица имат повече информация за етносите на учениците си, отколкото за отношението на родителите към обучението и идеи как да подпомогнат взаимодействието със семействата в подкрепа на ученето и социализацията. Възможно е познаването на етноса или националността да не се отнася за конкретните обучаеми, а за етноса, като цяло, и тогава не може да се каже, че учителят може да оказва подкрепа въз основа на индивидуалните особености на децата и свързаните с културите им ценности. Но ако отговорилите на анкетата визират своите ученици и познаването на техния бит и култура като семейна и етническа среда, то би следвало тази информация да се използва активно при планирането на обучението на всеки ученик и на начина на комуникация. Интеракцията на педагогическия специалист (както с учениците, така и с родителите), пречупена през призмата на собствената история и особеностите на средата, в която живеят, основана на доверие и уважение, приемане на културата на учениците от учителите и от останалите деца в класа, създава по-добри предпоставки за използване ресурсите на семейството за целите на обучението.

Това партньорство е важно при изпълнението на всяка една от функциите на учителя, като се започне от планирането, осъществяването на дейности и отчитането на резултатите и напредъка на учениците. В този процес хуманното, толерантното и добронамереното общуване между учениците, както и предоставянето на възможности на учениците билингви да участват в писмена форма на общуване (освен в устна) и непрекъснатото им стимулиране да изразяват чувства и емоции, са значим фактор за успешно изпълнение на функциите на учителя за прилагане на ефективни образователни методи и подходи съобразно индивидуалните потребности на обучаваните, оценяване напредъка на учениците и анализиране на резултатите и за създаване на училищна култура, ориентирана към толерантност, сътрудничество и взаимопомощ. Повечето изследвани лица твърдят, че създават условия за междуличностно общуване и мултикултурно развитие на учениците билингви (76,74% от тях), отчасти изпълняват такива дейности 18,02% от респондентите и малка част (5,23%) дават категоричен отрицателен отговор.

Тези данни дават информация за ангажираност на голяма част от учителите с обучението и развитието на езиковите компетентности на учениците билингви, но са сигнал, че не всички учители влагат усилия в създаването на подходяща среда и условия за общуване за усвояването на книжовния български език. По-високи резултати се отчитат при изследването на формираните компетентности у учениците за хуманно, толерантно и добронамерено общуване между представителите на различни етноси и култури, където 86,05% от участниците в изследването заявяват категорично, че такива знания и умения са създадени. Нормите в законодателната уредба поставят изисквания в училищата да се разработват програми за интеркултурно образование, подобни въпроси се разглеждат в часа на класа, извънкласните и извънучилищните инициативи и дейностите по интереси, като това създава достатъчно възможности за позитивна образователна среда, основана на добронамереност, взаимопомощ, съпричастност към различието и толерантно отношение между учениците и обяснява получените резултати. Пренебрежимо нисък процент участници в изследването (4,07%) посочват отрицателния отговор или не са съвсем уверени в степента на формираните компетентности, поради което дават отговор „отчасти“ (9,88%). Подобни, но не толкова категорични резултати се получават при проследяване увереността на учениците билингви при общуването им с връстници или възрастни. Резултатите показват, че езиковите компетентности на учениците билингви са развити добре и вероятно продължават да се развиват, след като 79,65% от респондентите заявяват, че учениците билингви имат увереност в процеса на комуникация. 16,86% не изразяват напълно такава увереност, което означава, че има още какво да се направи по отношение на усвояването на книжовния български език от учениците билингви, за да не ги притеснява общуването и да могат по-активно да участват в образователния процес. Отрицателните отговори са минимален брой и са посочени от 3,49% от участниците в анкетата педагогически специалисти. Негативните отговори дават информация за липса на увереност в общуването на учениците билингви с останалите ученици в класа и с възрастните, но не означават, че учителите не полагат усилия за формиране на езикови компетентности. Последователната и целенасочена работа с тази група ученици би следвало да доведе до резултати и те не само да усвоят добре българския език, но и да формират знания, умения и отношения и по останалите учебни предмети, да са уверени в себе си и своите възможности, да изградят положителна вътрешна нагласа към ученето. Голяма част от респондентите (74,42%) заявяват, че предразполагат учениците билингви към прилагането на писмена форма на общуване и я използват, за да ги стимулират за точно и ясно изразяване на мисли и емоции; 20,35% реализират тази дейност частично. Резултатите са подобни на тези от предходния въпрос. Показват, че повечето

ученици са с формирани езикови умения, след като писмената форма не ги затруднява, но явно има и такива, които не са съвсем уверени в писмената реч, поради което при тях устната форма е по-подходяща или се съчетават и двете форми при усвояването на книжовния български език. Може да се приеме, че по-слабите умения в писменото изразяване показват по-ограничени интелектуални способности, но в случая не са изследвани нагласите на учениците към ученето, потенциални възможности, отговорно поведение и т.н., поради което не могат да се правят заключения в тази насока. Проследяването на отговорите на поставените въпроси към учителите по български език и литература показва, че те са само категорично положителни, което означава ангажираност с процесите на ограмотяване и развиване на знанията и уменията на учениците по български език и литература, включително писмената форма на общуване. Учителите познават културата и бита на учениците, които обучават, и подпомагат обучаемите също да опознаят различните културни особености на етносите или националностите на групите ученици, както и да развият оптимално писмена и устна реч и успешно да участват в комуникативни процеси.

От анализа на изследваните въпроси, представляващи част от мащабно изследване, както и от краткия теоретичен обзор на нормативната база и публикациите в научната литература могат да се направят определени изводи и препоръки. Изследваните учители заявяват, че познават социокултурните традиции на етносите, към които принадлежат учениците им билингви, но в по-малка степен използват тази информация за планиране на подходящи методи за общуване и развиване на езиковите компетентности на учениците. Повечето от изследваните лица са наясно и с отношението на родителите към училището и образованието, което би следвало да използват за положителна мотивация на учениците билингви и по-добра адаптация и социализация. Би следвало също така при интеракцията с родителите да подобряват и тяхното отношение към ученето на децата им, за да постигнат по-добри резултати при развиването на езиковите знания и умения на учениците. За да е възможно това, е необходимо учителите, работещи с деца билингви, да притежават специфични професионални и личностни компетентности, които могат да придобият при първоначалната си квалификация или с помощта на последваща квалификация в подходящи обучения, научни форуми, участие в майсторски класове, кръгли маси и други, разглеждащи специфичните особености на интеркултурната среда и въпросите за качество на образованието в многокултурните училища. Учителите създават среда за общуване в класовете, в които преподават, с което подпомагат и подкрепят развитието на езиковите знания и умения на учениците билингви. Този процес се благоприятства и от формираните, според респондентите, компетентности у учениците за хуманно, толерантно и добронамерено общуване между представителите на различни етноси и култури.

Повечето от учениците билингви се чувстват уверени при общуването в групата на връстниците си и при контакт с възрастните, но повече се използват устни форми за комуникация, отколкото писмени, макар и те да са застъпени в добра степен. Комуникационните процеси и прилагането на интерактивни форми на преподаване, които благоприятстват устното и писменото общуване, като ролеви и дидактически игри, работа в екип, дискусии, изготвяне на есета или реферати в група и т.н., са сред най-значимите фактори за овладяване на книжовния български език, а оттам – и на други академични знания и умения според учебния план и учебните програми.

Подобен тип изследвания са съществени за проучване нагласите на учители, ученици и родители към образователния процес, към предпочитани от тях стратегии за учене; дават информация за трудности или силни страни, които учениците притежават, и могат да се използват за по-добро обучение, възпитание и социализация. Значими са и предвид увеличаващото се културно разнообразие в образователните институции по целия свят в резултат на миграцията и необходимостта учителите да притежават добри професионални и личностни компетентности за успешна дейност в мултикултурна среда и за подпомагане създаването на приобщаващи межкултурни общности в сътрудничество с родителите и други заинтересовани страни.

Педагогическите специалисти, включително тези, които работят в интеркултурна среда, изпълняват различни функции, които многократно надхвърлят регламентираните в законодателната уредба. Учителят е водещата фигура в образователния процес, която трябва да осигури сътрудничеството между участниците в образователния процес и с различни заинтересовани страни, да осигури условия за равен достъп до образование на всички ученици, да осигури пълноценната им адаптация и социализация, да създаде нагласи и да развива разбиранията за интеркултурното, гражданското и приобщаващото образование като съвременни подходи за образование, част от реформите и модернизацията на преподаването и ученето.

БЕЛЕЖКИ

1. НАРЕДБА № 15 ОТ 22 ЮЛИ 2019 Г. ЗА СТАТУТА И ПРОФЕСИОНАЛНОТО РАЗВИТИЕ НА УЧИТЕЛИТЕ, ДИРЕКТОРИТЕ И ДРУГИТЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИ СПЕЦИАЛИСТИ, Обн. ДВ. бр. 61 от 2 август 2019 г.
2. НАРЕДБА № 13 ОТ 21 СЕПТЕМВРИ 2016 Г. ЗА ГРАЖДАНСКОТО, ЗДРАВНОТО, ЕКОЛОГИЧНОТО И ИНТЕРКУЛТУРНОТО ОБРАЗОВАНИЕ, Обн. ДВ. бр. 80 от 11 октомври 2016 г.
3. НАРЕДБА № 6 ОТ 11 АВГУСТ 2016 Г. ЗА УСВОЯВАНЕТО НА БЪЛГАРСКИЯ КНИЖОВЕН ЕЗИК, Обн. ДВ. бр. 67 от 26 август 2016 г.

ЛИТЕРАТУРА

- HEMINSKA, P., 2019. За професията учител през призмата на нормативност, теория и операционалност. *Педагогически форум*, кн. 1, с. 3 – 9, ISSN: 1314-7986.
- LIAW, M. L., 2019. EFL learners' intercultural communication in an open social virtual environment. *Journal of Educational Technology & Society*, T. 22, № 2, с. 38 – 55, ISSN: 1436-4522.
- SALGADO-ORELLANA, N., E. BERROCAL DE LUNA, C. A. SÁNCHEZ-NÚÑEZ, 2019. Intercultural education for sustainability in the educational interventions targeting the roma student: A systematic review. *Sustainability*, vol. 11, no. 12, p. 3238, DOI: 10.3390/su11123238
- RUBTSOVA, A., 2019. Socio-linguistic innovations in education: productive implementation of intercultural communication. *IOP Conference Series: Materials Science and Engineering*, vol. 497, no. 1, p. 012059. IOP Publishing, DOI: 10.1088/1757-899X/497/1/012059.

REFERENCES

- NEMINSKA, R., 2019. Za profesiyata uchitel prez prizmata na normativnost, teoria i operatsionalnost. *Pedagogicheski forum*, no. 1, pp. 3 – 9, ISSN: 1314-7986.
- LIAW, M. L., 2019. EFL learners' intercultural communication in an open social virtual environment. *Journal of Educational Technology & Society*, vol. 22, no. 2, pp. 38 – 55, ISSN: 1436-4522.
- SALGADO-ORELLANA, N., E. BERROCAL DE LUNA, C. A. SÁNCHEZ-NÚÑEZ, 2019. Intercultural education for sustainability in the educational interventions targeting the roma student: A systematic review. *Sustainability*, vol. 11, no. 12, p. 3238, DOI: 10.3390/su11123238.
- RUBTSOVA, A., 2019. Socio-linguistic innovations in education: productive implementation of intercultural communication. *IOP Conference Series: Materials Science and Engineering*, vol. 497, no. 1, p. 012059. IOP Publishing, DOI: 10.1088/1757-899X/497/1/012059.

FUNCTIONS OF THE BULGARIAN LANGUAGE AND LITERATURE TEACHER WHEN WORKING IN A MULTICULTURAL ENVIRONMENT

Abstract. The article examines the peculiarities of the multicultural environment through the prism of the functions of the modern teacher of Bulgarian language and literature. The results of a survey among 220 pedagogical specialists (of which 88 – teachers of Bulgarian language and literature) are presented. A part of a study aimed at the socialization of bilingual students and the functions of the Bulgarian language and literature teacher and other pedagogical specialists in the process of adaptation and motivation of students for active and committed participation in the educational process, for the development of their communicative competences and for acquisition of cooperation and mutual assistance skills. Relationships with parents and their attitude and activity in the social integration of their children are affected. Conclusions are drawn for the continuous improvement of the skills of pedagogical specialists to create an inclusive educational environment that meets the individual needs of each student, provokes interest and changes his attitudes.

Keywords: multicultural environment; functions of pedagogical specialists; cooperation; skills and attitudes

✉ **Prof. Dr. Snezhanka Dobрева**

ORCID iD: 0000-0002-1054-1754

Web of Science Researcher ID: AAY-3723-2020

SPIN code: 5473-4164

Konstantin Preslavsky University of Shumen

E-mail: s.dobрева@shu.bg

✉ **Yulian M. Asenov, PhD student**

Konstantin Preslavsky University of Shumen

E-mail: asenovyulian13@gmail.com